

Αρχαϊκή ζωγραφική στη Μ. Ασία

Summary :

Ό,τι γνωρίζουμε για τη μεγάλη ζωγραφική της Μικράς Ασίας κατά την αρχαϊκή περίοδο προέρχεται από λίγους υπόγειους τάφους που διακοσμούνται με τοιχογραφίες και χρονολογούνται από το 6ο και τις αρχές του 5ου αι. π.Χ. Οι τάφοι αυτοί βρέθηκαν κυρίως στη Λυδία και τη Λυκία.

Date

6ος αι. π.Χ. - αρχές 5ου αι. π.Χ.

Geographical Location

Λυδία, Λυκία, Φρυγία

1. Εισαγωγή

Η γνώση μας για την αρχαϊκή μεγάλη ζωγραφική στη Μικρά Ασία βασίζεται κυρίως σε μικρά ή μεγαλύτερα σπαράγματα τοιχογραφιών, από χτιστούς συνήθως τάφους, που ανακαλύφθηκαν στις περιοχές της [Φρυγίας](#), της [Λυδίας](#), της [Πισιδίας](#) και της [Λυκίας](#). Οι τοιχογραφίες αυτές αντιπροσωπεύουν ένα πολύ σημαντικό υλικό για τη μελέτη της εξέλιξης της αρχαϊκής ζωγραφικής, καθώς σχετικά ευρήματα από την αρχαϊκή περίοδο είναι εξαιρετικά σπάνια. Η θεματογραφία τους εκφράζει τις αντιλήψεις για τη μετά θάνατον ζωή στη Μικρά Ασία υπό περσική κυριαρχία, και αναμφίβολα έχουν συμβολική και κατά κάποιον τρόπο [μαγική σημασία](#), καθώς αποτελούν τους συνοδούς και προστάτες του νεκρού στον άλλο κόσμο. Παράλληλα αποτελούν αναφορά στον τρόπο ζωής της κυρίαρχης τάξης και εκφράζουν την υψηλή κοινωνική θέση του νεκρού.

2. Ο τάφος του Tatarlı

Ένα από τα πρωιμότερα δείγματα μεγάλης ζωγραφικής προέρχεται από τον ξύλινο ταφικό θάλαμο του τύμβου Tatarlı, κοντά στο Dinar της επαρχίας Afyon, ο οποίος χρονολογείται στις αρχές του 6ου αιώνα π.Χ. Τα σωζόμενα σπαράγματα φανερώνουν ότι ο τάφος ήταν διακοσμημένος με [ζωφόρους](#) που παρίσταναν ανταπά λιοντάρια ή σφίγγες, καθώς και οπλίτες που φέρουν περικεφαλαία, ασπίδα και κνημίδες, ενώ κρατούν δόρυ και μαχαίρα.¹ Η τεχνοτροπία και η διάταξη θυμίζουν έντονα ελληνικά πρότυπα της [Ιωνίας](#) και απαντώνται την ίδια περίοδο αλλά και αργότερα στη διακόσμηση κεραμικών και [μεταλλικών αγγείων](#).² Κατά τη δεκαετία του 1990 εμφανίστηκαν στην ευρωπαϊκή αγορά αρχαιοτήτων και άλλα σπαράγματα ζωγραφικής σε ξύλο, πιθανότατα προερχόμενα από αντίστοιχο ξύλινο τάφο της ίδιας περιοχής. Παριστάνουν σκηνή μάχης Περσών και χρονολογούνται στις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ.³

3. Ο τάφος στο Harta

Ο τάφος στο Harta, που βρίσκεται στην περιοχή που συνορεύει η Λυδία με τη [Μυσία](#) και τη Φρυγία, χρονολογείται γύρω στο 500 π.Χ.⁴ Δυστυχώς συλλήθηκε από σύγχρονους αρχαιοκάπηλους, αλλά διασώθηκαν τρεις μορφές ζωγραφισμένες απ' ευθείας πάνω στην πέτρα, χωρίς άλλη επεξεργασία, με έντονα κόκκινα, κίτρινα και γαλάζια χρώματα. Πρόκειται για τρεις μορφές σε κατατομή που οδεύουν με κατεύθυνση την ταφική κλίνη και ερμηνεύονται ως υπηρέτες του νεκρού. Το μοτίβο είναι γνωστό και από άλλους τάφους. Ο ένας από τους τρεις υπηρέτες φορά περσικό ένδυμα και σκούφο, ενώ οι άλλοι δύο είναι ντυμένοι κατά τον ελληνικό τρόπο.⁵ Η μείξη περσικών, ελληνικών και τοπικών λυδικών στοιχείων είναι χαρακτηριστική τόσο για την τέχνη (όπως τα [ανάγλυφα](#) του [Δασκυλείου](#)) όσο και για την [κοινωνική πραγματικότητα](#) της εποχής.

4. Ο τάφος του Aktepe

Ο τύμβος Aktepe της περιοχής του Uşak (αρχαία Λυδία) υπέστη σοβαρούς βανδαλισμούς κατά το 1968, από τους οποίους διασώθηκαν δυο μορφές υπηρέτων. Οι μορφές σε κατατομή -η μια αντρική και η άλλη γυναικεία- είναι ζωγραφισμένες με ζωντανά μπλε, κόκκινα και πράσινα χρώματα, χωρίς υπόστρωμα, στην καλοσυναρμοσμένη και λεία λιθοδομή των τείχων του τάφου. Αντιπροσωπεύουν πιθανότατα τους συμβολικούς υπηρέτες του νεκρού, που ξαπλωμένος στην κλίνη του μετείχε στο αιώνιο συμπόσιο της μετά θάνατον ζωής. Είναι εξαιρετικά δείγματα μιας τεχνοτροπίας που, ελλείψη συγκριτικών δεδομένων, και εξαιτίας της ομοιότητας των πραγματολογικών στοιχείων (μαλλιά, κεφαλόδεσμοι, ρούχα και αντικείμενα)

Αρχαϊκή ζωγραφική στη Μ. Ασία

είναι δύσκολο να οριστεί ως ιωνική ή λυδική, αλλά μάλλον αποτελεί την προσαρμογή χιακών και σαμιακών προτύπων στο τοπικό λυδικό ιδίωμα. Χρονολογούνται περί το 500 π.Χ.⁶

Λίγο παλιότερες, και με πολλές ομοιότητες με τις παραπάνω, είναι και οι μορφές σε κατατομή που διακοσμούν ένα ημιυπόγειο κτίσμα (πιθανόν ιερό) που βρέθηκε στο [Γόρδιο](#) της Φρυγίας.⁷

Α.Σ.

5. Ο τάφος στο Kizilbel

Οι τοιχογραφίες του τάφου στο Kizilbel τοποθετήθηκαν απευθείας πάνω στην επιφάνεια των τοίχων.⁸ Τα προσχέδια έγιναν με κόκκινο χρώμα, ενώ τα τελικά περιγράμματα με μαύρο. Τα χρώματα που χρησιμοποιήθηκαν είναι διάφορες αποχρώσεις του κόκκινου, αιγυπτιακό μπλε, μαύρο, λευκό και διάφορες προσμείξεις (μοβ, ανοιχτό καστανό). Η διακόσμηση διατάσσεται σε ζωφόρους, που περιτρέχουν τους τέσσερις τοίχους, το δάπεδο και μια πλάκα της οροφής πάνω από τη νεκρική κλίνη. Η κύρια ζωφόρος βρίσκεται στο δυτικό τοίχο και απεικονίζει σκηνή αναχώρησης πολεμιστή. Η παράσταση έχει ανατολικο-ιωνικές επιρροές και θυμίζει τη σκηνή αναχώρησης του Αμφιάραου, ένα θέμα ιδιαίτερα γνωστό από τη λάρνακα του Κύπελου και από την κορινθιακή αγγειογραφία. Αντιθέτως, η φτερωτή μορφή πάνω από το άρμα δέχεται επιδράσεις από την ασσυριακή τέχνη. Στη συνέχεια της ίδιας ζωφόρου απεικονίζεται, όχι καλά διατηρημένη, σκηνή συμποσίου.

Ο νότιος τοίχος απεικονίζει ένα κατεξοχήν ελληνικό θέμα: τις Γοργόνες και τη Μέδουσα. Καλύτερα σωζόμενη είναι η σκηνή της γέννησης του Πήγασου και του Χρυσάορα που αναπηδούν μέσα από το λαιμό της αποκεφαλισμένης Μέδουσας. Οι υπόλοιποι τοίχοι απεικονίζουν διάφορες ιεροτελεστίες στις οποίες συμμετέχουν στρατιώτες, φρουροί, ιππείς και πολεμιστές που οδηγούν άλογα. Σε ορισμένες από τις τελετές ξεχωρίζουν οι γυναίκες. Μια σκηνή απεικονίζει το ταξίδι ενός επιβάτη σε ποντοπόρο σκάφος. Δύο άλλες ζωφόροι απεικονίζουν κυνήγι. Η ζωφόρος στο ανώφλι της πόρτας του νότιου τοίχου απεικονίζει τοξότες και κυνηγούς. Στο κέντρο παριστάνεται λιοντάρι να επιτίθεται σε ταύρο, ενώ οι τοξότες προσπαθούν να το σκοτώσουν. Η άλλη σκηνή κυνηγιού στον ανατολικό τοίχο εκτυλίσσεται σε βαλτώδη περιοχή, όπου απεικονίζονται δύο αγόρια σε βάρκα να κυνηγούν κάπρο. Ο ένας σπρώχνει τη βάρκα, ενώ ο άλλος επιτίθεται με δόρυ στον κάπρο. Στο βόρειο τοίχο οι παραστάσεις τοποθετούνται πάνω σε ζωφόρους με βουτροφοιδήδον κατεύθυνση, έτσι ώστε να υπάρχει αφηγηματική ακολουθία.

Η ερμηνεία των σκηνών είναι προβληματική καθώς δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία που θα μπορούσαν να μας οδηγήσουν σε κάποιο συμπέρασμα για το αν απεικονίζεται κάποιος ελληνικός ή τοπικός μύθος. Αν και η εικονογραφία στις δευτερεύουσες σκηνές έχει ανατολικο-ιωνική τεχνοτροπία, τα μεμονωμένα θέματα έχουν δεχτεί ντόπιες επιδράσεις, έτσι ώστε να μπορούμε να πούμε ότι ανήκουν στη σφαίρα επιρροής τόσο της δυτικής Ανατολίας όσο και σε αυτή της ανατολικής Ελλάδας. Από την άλλη πλευρά, οι τοιχογραφίες στον τάφο του Kizilbel είναι πολύ κοντά στην ετρουσκική αρχαϊκή ζωγραφική. Η χρονολόγηση των τοιχογραφιών τοποθετείται γύρω στο 525 π.Χ.

6. Ο τάφος στο Karaburun

Ο τάφος στον τύμβο II στο Karaburun είναι λίγο νεότερος (γύρω στο 475 π.Χ.).⁹ Οι τοιχογραφίες εδώ περιορίζονται σε μια ζωφόρο που περιτρέχει και τους τρεις τοίχους του τάφου. Η τεχνική που ακολουθήθηκε είναι διαφορετική από αυτή στο Kizilbel. Οι ασβεστόλιθοι καλύφθηκαν αρχικά με παχύ στρώμα ασβεστοκονιάματος και στη συνέχεια με ένα πιο λεπτό στρώμα από το ίδιο υλικό, πάνω στο οποίο έγινε το προσχέδιο. Τα περιγράμματα έγιναν με μαύρο χρώμα, ενώ για το εσωτερικό των μορφών χρησιμοποιήθηκαν χρώματα όπως το κόκκινο, μπλε, πράσινο, πορφυρό, λευκό, μαύρο και διάφορες προσμείξεις.

Η κύρια παράσταση τοποθετείται στο δυτικό τοίχο πάνω από τη νεκρική κλίνη. Απεικονίζεται μια μεγάλης κλίμακας σκηνή συμποσίου με την κεντρική μορφή, πιθανόν το νεκρό, ξαπλωμένη σε πολύχρωμη διακοσμημένη κλίνη, ενώ πίσω στέκεται η γυναίκα του. Οι δούλοι φορούν περσικές στολές, ενώ τα αντικείμενα που κρατούν αποδίδονται με ιδιαίτερη λεπτομέρεια. Ο νεκρός φορά **χιτώνα** με **ιμάτιο**, κοσμήματα και **διάδημα**. Το προφίλ και η κόμμωσή του είναι ανατολικού τύπου, παρουσιάζει ωστόσο ομοιότητες με κεφάλια της πρώιμης αττικής ερυθρόμορφης αγγειογραφίας. Ό,τι έχει απομείνει από τη βόρεια

Αρχαϊκή ζωγραφική στη Μ. Ασία

ζωφόρο είναι μια σκηνή μάχης. Οι στρατιώτες απεικονίζονται πεζοί και θυμίζουν Έλληνες οπλίτες και τοξότες. Μια έφιππη μορφή, προφανώς ο νεκρός, απεικονίζεται στο κέντρο να σκοτώνει τον αρχηγό των Ελλήνων.

Ο απέναντι τοίχος απεικονίζει πάλι την ίδια μορφή στο κέντρο της παράστασης, αυτή τη φορά σε ένα διαφορετικό θέμα. Ο νεκρός απεικονίζεται καθιστός πάνω σε άρμα με συνοδεία δύο δούλων. Την πομπή κλείνουν άλλοι δύο δούλοι που κουβαλούν έπιπλα. Οι μορφές που προπορεύονται δε σώζονται καλά. Ένα δεύτερο άλογο απεικονίζεται δίχως αναβάτη, πιθανόν το άλογο του νεκρού. Οι τοιχογραφίες στο Karabuğun αποκαλύπτουν με γλαφυρό τρόπο την εξέλιξη της τοιχογραφίας από την αρχαϊκή στην πρώιμη κλασική περίοδο στη νοτιοδυτική Ανατολία. Επιπλέον αποδεικνύουν ότι η ελληνοπερσική τέχνη, γνωστή από γλυπτά, νομίσματα και [σφραγιδόλιθους](#), μπορεί να έχει πιο πλούσιο εικονογραφικό ρεπερτόριο από ό,τι ξέραμε μέχρι τώρα. Τέλος, αποτελούν ένα πολύτιμο εργαλείο κατανόησης των σχέσεων των αξιωματούχων της περιφέρειας της Ανατολίας προς τις παραδόσεις και τελετές της [Περσικής](#) αυλής, στην οποία υπάγονταν.

Κ.Τ.

1. Uçankus H.T., "Afyon'un Tatarlı Kasabasında bulunan Phryg Tumulusu Kazısı" VIII. Turk Tarih Kongresi, Ankara 1976, *Bildiriler I* (1979), σελ. 305-334.
2. Özgen I. – Öztürk J., *Heritage Recovered. The Lydian Treasure* (Istanbul 1996), σελ. 123-125, αρ. κατ. 78.
3. Calmayer P., "Zwei mit historischen Szenen bemalte Balken der Achämenidenzeit", *Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst* 43 (1992), σελ. 7-18.
4. Özgen I. – Öztürk J., *Heritage Recovered. The Lydian Treasure* (Istanbul 1996), σελ. 45, αρ. κατ. 2-4.
5. Özgen I., *A Study of Anatolian and East Greek Costume in the Iron Age*, Bryn Mawr College, University Microfilms (1985)
6. Özgen I. – Öztürk J., *Heritage Recovered. The Lydian Treasure* (Istanbul 1996), σελ. 46-47, 71, αρ. κατ. 7
7. Mellink, M. J. "Archaic Wall Paintings from Gordion," στο Keith DeVries (ed.). *From Athens to Gordion: The Papers of a Memorial Symposium for Rodney S. Young* (Philadelphia, University Museum Papers 1, 1980), σελ. 91-98.
8. Mellink, M.J., *Kizilbel: An Archaic Painted Tomb Chamber in Northern Lycia* (Philadelphia 1998).
9. Mellink, M.J., *Notes on Anatolian Wall painting, Mansel'e Armagan, Melanges Mansel I* (Ankara 1974), σελ. 545.

Bibliography :

	Öztürk I., Özgen I., <i>Heritage Recovered, The Lydian Treasure Lydian Treasures</i> , Istanbul – Princeton 1996
	Bingöl O., <i>Malerei und Mosaik der Antike in der Türkei</i> , Mainz 1997
	Duryea D., <i>The Kizilbel Tomb. An archaic painted tomb near Elmali, Turkey</i> , Philadelphia 1971, Bryn Mawr Dissertations
	Mellink M.J., <i>Kizilbel: An Archaic Painted Tomb Chamber in Northern Lycia</i> , Philadelphia 1998, Bryn Mawr College Archaeological Monographs

Αρχαϊκή ζωγραφική στη Μ. Ασία

	Mellink M.J. , "Excavations at Karataş-Semayük and Elamalı, Lycia 1969", <i>AJA</i> , 74, 1970, 245-259
	Mellink M.J. , "Excavations at Karataş-Semayük and Elamalı, Lycia 1970", <i>AJA</i> , 75, 1971, 245-255
	Mellink M.J. , "Excavations at Karataş-Semayük and Elamalı, Lycia 1971", <i>AJA</i> , 76, 1972, 257-269
	Mellink M.J. , "Archaeology in Asia Minor", <i>AJA</i> , 77, 1973, 170-193
	Mellink M.J. , "Excavations at Karataş-Semayük and Elamalı, Lycia, 1973", <i>AJA</i> , 78, 1974, 352-359
	Mellink M.J. , "Excavations at Karataş-Semayük and Elamalı, Lycia 1974", <i>AJA</i> , 79, 1975, 350-355
	Mellink M.J. , "Excavations in the Elmali Area, Lycia 1975", <i>AJA</i> , 80, 1976, 377-384
	Mellink M.J. , "Mural Painting in Lycian Tombs", Akurgal, E. (ed.), <i>The proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology Ankara-Izmir 23-30/IX/1973</i> , Ankara: Türk Tarih Kurumu 1978, 805-809
	Uçankuş H.T. , "Afyon'un Tatarlı Kasabasında bulunan Phryg Tümlüsü Kazısı", <i>VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1976, Bildiriler I</i> , Ankara 1979, 305-334
	Calmayer P. , "Zwei mit historischen Szenen bemalte Balken der Achämenidenzeit", <i>Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst</i> , 43, 7-18
	Özgen I. , <i>A Study of Anatolian and East Greek Costume in the Iron Age</i> , Bryn Mawr 1985
	Mellink M.J. , "Archaic Wall Paintings from Gordion", K. DeVries (ed.), <i>From Athens to Gordion; The Papers of a Memorial Symposium for Rodney S. Young</i> , Philadelphia Philadelphia 1980, University Museum Papers 1, 91-98

Glossary :

	διάδημα, το
	Ταινία από ύφασμα ή μέταλλο η οποία δενόταν στο κεφάλι. Αποτελούσε κόσμημα της κεφαλής, αλλά και θρησκευτικό έμβλημα. Στους λαούς της Ανατολής ήταν και έμβλημα της βασιλικής εξουσίας. Ο Μέγας Αλέξανδρος παρέλαβε από τους Πέρσες τη χρήση του ως βασιλικού συμβόλου.
	ζωφόρος, η
	1. (αρχιτεκτονική) Τμήμα του θριγκού πάνω από το επιστύλιο, το οποίο αποτελείται στο μεν δωρικό ρυθμό από εναλλασσόμενα τρίγλυφα και μετόπες, στο δε ιωνικό από ενιαία επιφάνεια που φέρει συνήθως ανάγλυφη διακόσμηση. 2. (ζωγραφική) Διακοσμητική οριζόντια ταινία που περιτρέπει διάφορα μέρη ενός αγγείου ή το άνω μέρος των τοίχων ενός δωματίου.
	ιμάτιο, το
	Ορθογώνιο κομμάτι μάλλινου, κατά κανόνα, υφάσματος που το φορούσαν πάνω από το χιτώνα. Μπορούσε να τυλιχτεί με διάφορους τρόπους γύρω από τους ώμους και το σώμα και στερεωνόταν με ζώνη ή πόρπες.
	χιτών, ο
	Τύπος ενδύματος που αποτελείται από τετράγωνο μάλλινο ύφασμα το οποίο ράβεται στις δύο πλευρές του.